

УДК 338.43:631.1.016

Н. В. Липчук,

к. е. н., в. о. доцента, Львівський національний аграрний університет

ДО КОНЦЕПЦІЇ БАГАТОФУНКЦІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

У статті досліджуються необхідність, значення та суть концепції багатофункціонального розвитку сільського господарства. Розглядається два підходи до розуміння багатофункціонального розвитку.

The necessity, the sense and the essence of the concept of multifunctional agriculture development are investigated in the article. Two approaches to multifunctional development under standing are examined.

Ключові слова: концепція, завдання, багатофункціональний розвиток, сільське господарство.
Key words: concept, task, multifunctional development, agriculture

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сільське господарство має особливе значення для соціально-економічного розвитку України. Воно зводиться до:

1) забезпечення населення України продуктами харчування;

2) стимулювання і забезпечення розвитку інших секторів економіки, особливо переробної та харчової промисловості. За оцінками науковців, діяльність одного сільськогосподарського працівника в Україні дає роботу 7—8 працівникам інших галузей національної економіки [2, с. 225];

3) сільське господарство і надалі розглядається як єдина галузь господарської діяльності на селі, а відповідно і основне джерело доходів та рівня життя сільського населення.

З іншої сторони, сучасне сільське господарство все більшою мірою є джерелом негативних змін у сільському середовищі. Найбільш виразно вони проявляються в:

— прогресуючій деградації природного середовища;

— наростаючому диспаритеті доходів, зайнятих у сільському господарстві та інших сферах зайнятості;

— втраті традиційного способу життя сільського населення.

У такій ситуації цілком логічним є пошук можливих напрямів розширення зайнятості та джерел доходів сільського населення при одночасному задоволенні зростаючих потреб споживачів і зменшення негативного впливу сільського господарства на природне і суспільне середовище. Вищенаведене, разом зі структурними змінами, що відбуваються в економіці, формують потребу зміни поглядів щодо суспільного значення та подальшого розвитку сільського господарства.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Проблема багатофункціонального розвитку у вітчизняній літературі достатньо жваво дискутувалася у вітчизняній літературі в 80—90 роках минулого століття. Особливо значимими були розробки О.Бугуцького, Л.Шепотько, І.Микитенка, І.Прокопи, О. Юрчишина [4]. Однак ця тематика розглядалася в контексті соціально-економічного розвитку села та формування його соціальної інфраструктури. Натомість практично не висвітлювалися проблеми багатофункціонального розвитку сільського господарства, що значною мірою визначалося тодішнім суспільно-політичним устроєм.

В останні роки розглядувана проблема все частіше згадується у вітчизняних публікаціях, головним чином у контексті зрівноваженого, стійкого, збалансованого розвитку [1; 3].

Метою публікації є з'ясування сутності концепції багатофункціонального розвитку сільського господарства в контексті світової економічної теорії та практики господарювання.

Інформаційною основою даного дослідження послужили праці зарубіжних і вітчизняних вчених у сфері розвитку сільського господарства і села. Методика дослідження включає якісні та описові методи.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

В умовах, коли обсяги виробництва сільськогосподарської продукції були незначними, не вистачало її як продовольства, так і сировини для переробки, постановка питання про багатофункціональний розвиток села була неактуальною.

Проблеми багатофункціонального розвитку села пов'язані передусім із сутністю й ста-

тусом сільської громади. В "Юридичній енциклопедії" зазначається, що селянство — це "соціальна верства суспільства, економічним змістом трудової діяльності якої є виробництво сільськогосподарської продукції, а спосіб життя і побуту пов'язані з селом, сільськогосподарською працею" [19, с.457]. Тобто вже в самому понятті "селянство" закладено основи його моногосподарювання, а відмінність між сільськими жителями й селянами полягає саме у сфері прикладання праці.

Багатофункціональність села і сільського господарства, на думку М.Гурного, утворюють:

— виробничі завдання, тобто виробництво високоякісного продовольства в достатній кількості, що є одним зі складових елементів продовольчої безпеки, при одночасному збереженні родючості землі, участі в економічному розвитку і вкладі у національний дохід;

— завдання охорони середовища, пов'язаного зі здоров'ям, — створення і підтримка сільських краєвидів, регенерація і зберігання води, створення привабливих місць проживання, відпочинку і лікування;

— соціальне завдання — створення добрих умов життя і праці на селі, налагодження й зміцнення соціальних зв'язків місцевої громади, а також між виробниками і споживачами сільськогосподарської продукції;

— культурне завдання — збереження давніх та створення нових культурних цінностей, пов'язаних із життям на селі і в регіоні, охорона історичних, культурних, архітектурних і природних пам'яток, регіональний розвиток [6, с. 24].

Поява концепції багатофункціонального розвитку села виникла на відході від сільського господарства як домінуючої функції в сільській місцевості й стала реакцією на труднощі дотеперішньої моделі розвитку села. Багатофункціональний розвиток села означає розумне поєднання функцій сільського господарства з функціями несільськогосподарськими, метою чого виступає покращення економічного стану сільських родин. Вважається, що в західних країнах 40—60% працівників на селі отримує більшу частку доходів саме від несільськогосподарської діяльності. Таким чином, виникає потреба в розвитку на селі нових галузей та підприємств. Очевидно, що існують значні можливості й особливості багатофункціонального розвитку в різних регіонах, областях, районах, навіть окремих селах.

Впровадження концепції багатофункціонального сільського господарства повинно сприяти зменшенню негативного впливу сільського господарства на оточуюче середовище,

а відповідно сільське господарство повинно стати сектором економіки, який все повніше реалізує нові функції.

Багатофункціональність, на думку А. Чудеца, можна розглядати щонайменше з двох точок зору [5, с. 17]:

1) як ознаку, що характеризує один з напрямів сучасного розвитку сільського господарства, яка має свої причини в прагненні пошуку нових джерел доходів для тих селян, які не в стані зміцнити свої позиції в структурі агробізнесу, оскільки вичерпали можливості конкуренції;

2) як одна з цілей розвитку аграрного сектора, реалізація якої повинна обмежити появу негативних наслідків розвитку сільського господарства, що проявляються в прогресуючій деградації природного середовища, погіршенні якості сільськогосподарської продукції чи відмиранню культурної спадщини села.

У першому розумінні багатофункціональність відома давно. Але особливо значимою стала в умовах трансформованого сільського господарства, з появою нових і багатьох землевласників та землекористувачів. Проявляється вона у більш повному використанні наявних ресурсів, зокрема праці й матеріальних засобів. Прикладом використання праці є зайнятість поза господарством, прикладом застосування матеріальних ресурсів є надання послуг, наприклад, механізованих.

Зацікавленість багатофункціональністю сільського господарств в другому розумінні з'явилася відносно недавно і була спричинена розповсюдженими в щораз ширшому масштабі від'ємними зовнішніми ефектами, пов'язаними з сільськогосподарською діяльністю. Це потребувало пошуку нових альтернативних напрямів, які дозволили б краще реалізувати функції аграрного сектору економіки. Однією з таких концепцій є концепція багатофункціонального сільського господарства.

Сутність багатофункціонального розвитку сільського господарства трактується по-різному, але найчастіше вони зводяться до наступного [8, с. 1—18]:

— виготовлення продовольчих продуктів методами, які не деградують природне середовище;

— скорочення віддалі від селянина до споживача шляхом елімінування окремих ланок агробізнесу (переробка, торгівля) і прийняття цих функцій сільськогосподарськими виробниками;

— раціональне просторове господарювання на селі й попередження таким чином міграції із сільського господарства і сільських просторів;

— підвищення ролі сільського господарства в розвитку сільських територій шляхом створення місць праці на селі, збереження культурної спадщини села й інтегрованості локальних громад;

— покращення стану природного середовища шляхом обмеження загроз, викликаних надмірним рівнем затрат промислового походження чи труднощами з утилізацією виробничих відходів;

— збільшення туристичних достоїнств села через збагачення привабливості краєвиду і розвиток агротуризму;

— обмеження ерозії ґрунтів, ризиків пове-ней шляхом раціонального використання землі регулювання водних ресурсів.

Одне з перших сучасних визначень багатофункціонального сільського господарства було сформульовано в 1998 р. Сільськогосподарським комітетом ОЕСР. Прийнято, що сільське господарство є багатофункціональним тоді, коли виконує принаймні одну з таких додаткових функцій: бере активну участь у формуванні краєвиду, охороні природного середовища, збереженні біорізномаяття, а також в економічній і соціальній активності сільських територій [9, с. 15—35].

Таким чином, багатофункціональність сільського господарства зводиться до:

1) розширення діяльності сільськогосподарських виробників на нові функції, крім виробництва сільськогосподарської продукції;

2) покращення якості продукції шляхом обмеження втручання виробників у біологічні процеси виробництва;

3) збільшення економічної і суспільної привабливості сільських просторів шляхом створення нових місць праці, підвищення доходів сільських жителів, поліпшення природних і культурних достоїнств місцевості, формування властивої поведінки місцевих жителів. Багатофункціональне сільське господарство є компонентом європейської моделі землеробства та, очевидно, має шанси на реалізацію у вітчизняних умовах. Вона повинна забезпечити рівновагу між цілями аграрного сектора щодо забезпечення продовольчої безпеки і щораз більш актуальною потребою споживачів в постачанні сільським господарством продуктів високої якості в поєднанні з дбайливістю про навколишній світ, розвиток сільської економіки і побудову оптимальної суспільної структури на селі [7, с. 295—301].

ВИСНОВОК

Багатофункціональне сільське господарство в Україні знаходиться практично на вступному етапі розвитку, однак є життєво-необхідне з огляду на вирішення багатьох соціально-економічних проблем на селі. Застосування цієї концепції є передумовою опрацювання оптимальних напрямів розвитку

сільського господарства, що дозволить йому набувати нових функцій, постачаючи блага відповідно до суспільних потреб та зберігаючи при цьому природне середовище для наступних поколінь.

Специфіка українського сільського господарства, зокрема його внутрішня різномаяність, вказує на потребу поглиблених, багатоаспектних досліджень над можливостями і бар'єрами багатофункціонального розвитку, що може бути шансом для багатьох господарств. Проведення подальших досліджень над проблемою багатофункціональності сільського господарства потребує з'ясування: основних напрямів і перспектив багатофункціонального сільського господарства в контексті забезпечення конкурентоспроможності господарюючих суб'єктів, інституційного і правового забезпечення такого розвитку.

Література:

1. Бородіна О. Сільський розвиток в Україні: проблеми становлення / О. Бородіна, І. Прокопа // Економіка України. — 2009. — № 4. — С. 74—85.

2. Вступ України до СОТ: новий виклик економічній реформі / За ред. І. Бураковський, Л. Хандріх, Л. Хоффманн. — Київ: ТОВ "Альфа-Принт", 2003. — 291 с.

3. Онищенко О. Сільський розвиток: основи методології та організації / О. Онищенко, В. Юрчишин // Економіка України. — 2006. — № 10. — С. 10—16.

4. Прокопа І.В. Виробнича сфера села і сільське життєве середовище / І.В. Прокопа, Д.О. Мотруніч, Л.О. Шепотько. — К.: Інститут економіки НАН України, 2001. — 119 с.

5. Czudec A. Ekonomiczne uwarunkowania rozwoju wielofunkcyjnego rolnictwa. — Rzeszow: Wydawnicwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2009. — 192 с.

6. Gorny M. Ekofilozofia rolnictwa / Wyd. Centrum Edukacji ekologicznej wsi. — Krosno, 1992. — 104 s.

7. Mardsen T., Murdoch J., Morgan K. Sustainable agriculture, food supply chains and regional development // International Planning Studies. — 1999. — nr 4. — S. 295—301.

8. Oostindie H., Renting H. Multifunctionality of activities, plurality of identities and new institutional arrangements. — Wageningen University, 2005. — С. 1—18.

9. Potter C. Multifunctionality as an Agricultural and Rural Policy Concept // Sustaining Agriculture and the Rural Environment, red. F. Brouwe, Edward Elgar, Cheltenham. — UK; Northampton. MA. USA, 2004. — С. 15—35.